

TÜRKİYE'DE SUALTI ARKEOLOJİSİ VE KAÇAKÇILIĞIN ÖNLENMESİ

*Bahadır BERKAYA**

Üç yanı denizlerle çevrili olan ülkemiz çağlar boyu gemilerin geçtiği deniz ticaret yollarının üzerinde bulunmaktadır. Kıyı kentlerimizin pek çoğu gemilerin uğrak yeri olmuştur. Antik devirde gemiler ani değişen şiddetli rüzgarlar dip akıntıları tehlikeli burunlar ve deniz yüzeyine çok yakın yükseltiler nedeniyle parçalanarak yada alabora olarak batmışlardır.

Ülkemiz denizleri bronz devrine tarihlendirilen (M.Ö. 1400-1200) iki ticaret gemisinden 19. yy da batan bir Osmanlı savaş gemisine dek tarihin her devrinde her türlü geminin bulunduğu alan olmuştur. Bu batıklar Antik Devir ticaret yollarını belirleyecek niteliktedir. Türkiye'de 1960 yılından buyana Sualtı Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları yapılmaktadır. Çalışmalar merkezi Amerika'da bulunan Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (İNA) adına Prof. George F. Bass başkanlığında yürütülmüştür. Son yıllarda çalışmalara Cemal Pulak başkanlık etmektedir. Kazı ve araştırma çalışmalarına Türk sualtı arkeologları da katılmaktadır. Bugüne kadar çeşitli yıllarda kazıları yapılan ve Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesinde sergilenen batık gemiler şunlardır:

1. *Gelidonya Batığı:*

Finike-Antalya arasında Gelidonya denilen yerde bulunmuştur. 30 m.de derinlikte M.Ö. 1200 yıllarında tarihlendirilen bir Suriye Ticaret gemisidir. Dünyanın ilk bilimsel sualtı kazısıdır. 1960 yılında yapılmıştır.

Yassıada Bizans Batığı:

Bodrum Yassıada yakınlarında bulunan M.S. 625-626 yıllarına tarihlendirilen batığın kazısı 1961-1964 yıllarında yapılmıştır.

3. *Roma Batığı:*

Bodrum Yassıada'daki bu batığın kazısı 67-69 ve 74 yılları arasında yapılmıştır. M.S. 4. yy. la tarihlendirilen batık 36-42 m derinlikte bulunmuştur.

* Arkeolog, Bodrum Sualtı Arkeolojisi Müzesi Müdürlüğü.

4. *Yassıada M.S. 16 yy. Batığı:*

1967-1969 yılları arasında Geç Roma batığı kazı sırasında bulunmuştur. 16. yy. Osmanlı Dönemine ait 36-42 m derinlikteki bu batık 1980-1981 yılında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tarafından kazılmıştır.

5. *Gökova Şeytanderesi Batığı:*

1975 yılında kazısı yapılmıştır. 32 metre derinlikte bulunan batık M.Ö. 1600 yıllarına tarihlendirilmiştir.

6. *M.S. 11. yy- Serçe Limanı Batığı:*

Marmaris Serçe Limanında 1977-1979 yılları arasında kazısı yapılmıştır. 32 metre derinlikteki gemiden üstün kalitede çok sayıda cam, Bizans devletine ait gümüş ve bakır sikkeler, Fatimi Devletine ait altın sikkeler ve cam senceler, mürettabata ait günlük kullanılan malzeme ve silahlar ele geçmiştir. Geminin ahşapları çıkartılmış özel bir salonda bir araya getirilerek teknenin kendisi sergilenmiştir.

7. *Serçe Limanı Hellenistik Batığı:*

Serçe Limanı girişinde 36 metre derinlikte bulunmuştur. M.Ö. 3 yy .la ait Knidos Amphoraları yüklü batığın sondajı 1978-1980 yılları arasında yapılmıştır.

8. *Kaş Uluburun Bronz Devri Batığı:*

M.Ö. 1400 yıllarına tarihlendirilen batık 1982 yılında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Sualtı arkeologlarınca bulunmuştur. 46 metre ile 52 metre derinlikteki geminin kazısına 1984 yılında başlanmıştır. Bakır ve cam külçeler, altın kadeh ve madalyonlar, amphora ve pitoslar başlıca eserlerini oluşturmaktadır. Gemi Kıbrıs, Suriye ve Mısır kökenli eserleriyle Geç Tunç Devrinin önemli bir ticaret gemisidir. Prof. George F. Bass başkanlığında başlatılan kazı çalışmaları son yıllarda Cemal Pulak başkanlığında yürütülmektedir.

Deniz tabanında daha geniş olanları tarayabilen sünger avcılarının rehberliğiyle birçok batık geminin yerleri tesbit edilebilmektedir. 1980 yılından bu yana İNA'ya ait Virazon adlı araştırma gemisiyle Ege ve Akdeniz kıyılarınızda yapılan batık gemi tesbit çalışmalarında yüzden fazla antik gemi kalıntılarının yerleri saptanmıştır. Batıklar önemlilik derecesine göre, gün ışığına çıkmayı beklemektedirler.

Ülkemizde yapılan sualtı kazı ve araştırmalarının büyük bir bölümüne başkanlık yapan Prof. George F. Bass'ın kazı ve araştırma çalışmalarına ilişkin pekçok yayını bulunmaktadır. Sualtı arkeoloji "çalışmalarına bü-

yük bir önem vererek Bodrum Müzesini Dünyanın en önemli Sualtı Arkeoloji Müzesi haline getiren Müze Müdürü Oğuz Alpözen'inde Türkiye'de sualtı Arkeolojisi alanın da yayınları bulunmaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Sualtı Arkeoloji Enstitüsü ve Avrupa Konseyi ile birlikte 1982 yılında Bodrum'da Sualtı Yaz Okulu düzenlenmiştir. ABD ve Avrupa'nın pek çok ülkesinden 41 bilim adamı ve uzmanın katıldığı okulda sualtı kültürel zenginliklerimiz kazı ve araştırmalarımız bilim dünyasına duyurulmuştur.

Türk karasularında varlığı bilinen ve yerleri tespit edilen kültür varlıkları batık gemilerin gelecek kuşaklara soyulmadan, tahrip edilmeden ulaştırılması vatani bir borcumuz olmalıdır.

1974 Kıbrıs hareketi sonrasında tüm Türk karasuları dalışlara kapatılmıştır. 1984 yılında Turizm Genel Müdürlüğü tarafından denizlerimizin turistik amaçlı sportif dalışlara serbest bırakılması önerilmiş ise de Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün çalışmaları ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün girişimleriyle yasak dalış bölgelerinin oluşması sağlanmıştır. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 35. maddesi gereği, Sualtında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerin belirlenen koordinatları Bakanlar Kurulu'nun kararı ile 22.10.1988 gün ve 19967 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu yasak dalış bölgelerinde açık deniz sınırları ayrıca tespit edilerek yeniden Bakanlar Kurulu kararıyla 19.8.1989 gün ve 20257 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu kararla Sualtı Arkeolojik değerlerimizin korunması konusunda en önemli adımlardan biri atılmıştır. Kıyılarımızın çok uzun oluşu, açık denize ve Uluslararası sulara yakınlığı nedeniyle sualtı kültür varlıklarını kontrol etmek kaçak dalışların tamamen önüne geçmek oldukça zordur.

Batık gemilere kaçak dalış yapanlar buldukları amphora ve benzeri taşınabilir eserleri kaçırmaktadırlar. Batıkların varlığı sualtındaki kum içinde yığılı duran amphoralarla belirlenmektedir. Birer, ikişer kaçırılan amphoralar tükenince batıkların yerleri kaybolmaktadır. Kültür Bakanlığınca ve Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanlarınca eski eser kaçakçılığının önlenmesi konusunda turist rehberlerine, Emniyet mensuplarını Sahil Güvenlik Personeline, Dışişleri Bakanlığı Maliye ve Gümrük Bakanlığı personeline, balıkçı ve süngercilere, halka ve öğrencilere yönelik konferans kurs ve seminerler düzenlenmektedir.

Halkımızın kültür varlıklarını sevmesi ve bunlara sahip çıkması kaçakçılığı ve tahribatı büyük ölçüde önleyecektir.